

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Eliška Sýkorová

**Komentovaný překlad: Petit Atlas des Espèces Menacées (Yves
Sciama, Petite encyclopédie Larousse, Paris 2003, str. 96 - 119)**

Commented translation: Petit Atlas des Espèces Menacées
(Yves Sciama, Petite encyclopédie Larousse, Paris 2003, p. 96 - 119)

Vedoucí práce:

Praha 2012

PhDr. Šárka Belisová

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu ing. Michaelu Strnadovi za rady z oblasti zoologie a paní Mgr. Šárce Benedové a jejím kolegům z Masarykovy univerzity za pomoc s pochopením termínů z oblasti geologie. Dále bych ráda poděkovala za trpělivost a rady týkající se francouzštiny a češtiny Mgr. Haně Davidové. Především pak děkuji paní PhDr. Šárce Belisové za konzultace při psaní překladu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 21. 5. 2012

Eliška Sýkorová

Abstrakt: Tato bakalářská překladatelská práce se skládá z praktické a teoretické části. Praktická část je překladem vybrané kapitoly z knihy *Petit Atlas des Espèces Menacées*, kterou napsal francouzský biolog a publicista Yves Sciama. Teoretická část je komentářem k překladu, který se zabývá analýzou textu originálu – snaží se charakterizovat autora, adresáta, edici, ve které kniha vyšla atp. Dále komentář uvádí typologii překladatelských problémů na úrovni lexikální, syntaktické, stylistické, gramatické a textové. Následuje zamyšlení nad metodou překladu a charakteristika použitých překladatelských postupů (transpozice, modulace, koncentrace) doplněná konkrétními příklady. V závěru komentář popisuje i grafickou stránku textu.

Klíčová slova: překlad, komentovaný překlad, ohrožené druhy, ekosystémy, trvale udržitelný rozvoj

Abstract: This translation bachelor thesis consists of a practical and a theoretical part. The practical part is the translation of a chosen chapter from the book *Petit Atlas des Espèces Menacées*, written by a French biologist and publicist Yves Sciama. The theoretical one is a commentary on the translation which engages in analysis of the original text – it studies the character of the author, the intended reader, the edition in which the book was released, etc. Next the commentary describes the typology of translational problems on the lexical, syntactic, stylistic, grammatical, and text level. It is followed by a discussion over the method of translation and characteristics of the used translational techniques (transposition, modulation, concentration) supported by concrete examples. It is concluded by a description of graphical design of the text.

Keywords: translation, commented translation, threatened species, ecosystems, sustainable development

1 Obsah

1	Obsah	5
2	Úvod	6
3	Překlad	7
4	Komentář	26
4.1	Analýza textu	26
4.1.1	autor.....	26
4.1.2	čas, místo, médium.....	26
4.1.3	adresát	27
4.1.4	funkce textu	27
4.1.5	členění a grafika textu	27
4.1.6	téma, obsah.....	28
4.2	Typologie překladatelských problémů	28
4.2.1	úroveň lexikální.....	28
4.2.2	úroveň gramatická	35
4.2.3	úroveň syntaktická	36
4.2.4	úroveň textová	37
4.2.5	úroveň stylistická	38
4.2.6	překlad názvů podkapitol a mezeitulků	40
4.3	Překladatelské postupy	40
4.3.1	metoda překladu	40
4.3.2	transpozice.....	41
4.3.3	modulace	41
4.3.1	konkretizace a explicitace	41
4.4	poznámky ke grafické stránce originálu a překladu	42
5	závěr.....	43
	Použitá literatura	44

2 Úvod

Cílem této bakalářské práce je komentovaný překlad z francouzštiny do češtiny. První, praktická část, obsahuje překlad kapitoly *Agir et protéger durablement* z knihy *Petit Atlas des Espèces Menacées*, kterou napsal francouzský biolog a publicista Yves Sciama. Druhá, teoretická část, představuje komentář k překladu, tedy analýzu textu originálu, jeho časové zařazení, informace o autorovi, charakteristiku adresáta a celkový obsahově-formální rozbor textu. Cílem práce je co možná nejlépe aplikovat znalosti a zkušenosti z oblasti teorie i praxe překladu.

Knihy vyšla v roce 2003 v edici *Petite Encyclopédie* nakladatelství Larousse. Snaží se čtenáři představit ohrožené živočišné a rostlinné druhy, místa jejich výskytu a důvody jejich vymírání, jejichž původcem je nejčastěji člověk a jeho aktivity. Překládaná kapitola pak uvádí do problematiky trvale udržitelného rozvoje, zmiňuje způsoby ochrany ohrožených zvířat a rostlin v zoologických a botanických zahradách, popisuje podstatu a důležitost chráněných oblastí a hledá odpovědi na důležité otázky dneška týkající se ekologie.

3 Překlad

Účinná a trvalá ochrana přírody

Bez diverzity živočišných a rostlinných druhů, které ho obklopují, by člověk nepřežil. Z ní čerpá zdroje pro výrobu rozličných průmyslových produktů a léčiv, pitnou vodu, úrodnou půdu, vzduch, který dýchá, stabilní klima... Tato diverzita mu poskytuje také zásobárnu zemědělských plodin a domácích zvířat. Chránit vše živé v jeho rozmanitosti je ostatně i jeho morální povinností. Je tedy třeba vytvořit seznamy chráněných druhů a zvýšit počet národních parků. Především je však nutné přeorientovat ekonomiku v duchu trvale udržitelného rozvoje k větší zodpovědnosti a spravedlivosti. Úctu k člověku a k přírodě totiž od sebe nelze oddělit.

Proč chránit živočišné a rostlinné druhy?

Potřeba zachovat biodiverzitu je daná závažnými ekologickými a ekonomickými důvody. Chránit vše živé je ovšem i povinností morální.

Konflikt zájmů

Ochrana druhů nevyhnutelně naráží na různé konflikty zájmů. Připravit chudé obyvatelstvo o přírodní zdroj, byť by jím byl využíván nadměrně, by mohlo ohrozit i lidské životy. K tomu by mohl vést zákaz některých způsobů lovu, rybolovu, sběru, pěstování určitých rostlin, vytváření zásob topného dřeva apod. Podobné zákazy mohou mít katastrofální následky, pokud chybí kompenzační opatření.

V jiných, častějších případech, dochází k poškozování soukromých zájmů, které však nejsou životně důležité z hlediska společenského. Do hry tak vstupují ekonomické zájmy. Zastánci výstavby nové přehrady budou klást důraz na levnou vodu a energii, ti, kdo chtějí otvírat doly a továrny, se budou odvolávat na vznik pracovních míst a zisky, obhájci pesticidů a hnojiv přijdou s hrozbou snížení zemědělských výnosů atd. Těmto argumentům bývají úřady v zásadě mnohem nakloněnější než námitkám ochránců životního prostředí,

kteří jsou často považováni za snílky a utopisty. Přesto však zdravé ekosystémy zajišťují zcela zdarma množství funkcí prospěšných lidským společnostem. Pokud by je člověk měl nahradit, musel by vynaložit ohromné finanční částky. Skutečně realistické řešení však spočívá v ochraně řádného fungování ekosystémů, nikoliv v hledání krátkodobého prospěchu, často s ničivými následky.

■

Přírodní úpravna vody

Zařízení pro úpravu pitné vody, schopné zásobovat New York, by stálo 6 – 8 miliard dolarů. Město raději vynaložilo jen 1,5 miliardy dolarů, aby ochránilo od městské zástavby akvifery (zvodně) Catskill a Delaware, které zásobují město přírodní pitnou vodou již několik desetiletí. Jedná se o průkopnický příklad ekonomické užitečnosti ekosystémů.

Co se děje s uhlíkem

Uhlík, tedy odpad, který vypouštíme v ohromném množství, pomáhají vstřebávat a přetvářet (např. pomocí fotosyntézy) velké složité ekosystémy, jakými jsou moře nebo půda a podloží. Také lesy na celém světě vstřebají více než 100 miliard tun uhlíku. Pokud vyhynou některé druhy dosud málo známých populací živočichů a rostlin tvořících tyto ekosystémy, bude oslabena jejich schopnost vykonávat tuto úlohu, což přinese nežádoucí změny klimatu.

Regulace vodních cyklů

Na ekosystémech také závisí koloběh vody, který je pro život ze všeho nejdůležitější. Lesy významným způsobem pomáhají bojovat proti povodním, zabraňují periodickému vysychání podzemních vod (tedy i řek), erozi a sesuvům půdy. Odlesňování má obvykle za následek záplavy, ztrátu půdy a ubývání vlhkosti. Také zánikem mokřin je vážně

narušován koloběh vody. Další velké cykly, například kyslíku nebo dusíku, závisí na živých organizmech a jejich rozmanitosti. Kyslík je produkován rostlinami. Významně k jeho tvorbě přispívají především velké lesy, které ho do atmosféry vypouštějí téměř 100 miliard tun ročně. Koloběh dusíku je pak obzvláště závislý na určitých druzích rostlin a bakterií.

■

Mapa (následující dvoustrana)

Stejně jako se útočištěm ohrožených druhů stávají zoologické zahrady, k ochraně fauny a flóry slouží zakládání chráněných oblastí. Většina z 4 500 chráněných území na celém světě je příliš malá na to, aby mohla zajistit dlouhodobé přežití druhů, které se tam vyskytují. Oblasti dostatečně rozsáhlé, aby umožnily zachovat celé ekosystémy, jsou velmi vzácné, a nacházejí se na územích s nízkým demografickým tlakem (polární oblasti), nikoliv tam, kde je vysoká biologická diverzita (např. tropické deštné lesy).

(mapa na str. 100 – 101)

Chráněná území světa

Severní Amerika

Střední Amerika a Karibik

Evropa a Rusko

Jižní Amerika

Subsaharská Afrika

Chráněné oblasti

více než milion hektarů

více než 100 000 hektarů

**Počet zoologických zahrad chovajících v roce 2001 nejméně 20 živočišných druhů
(včetně ptáků a ryb)**

více než 100

31 – 100

11 – 30

méně než 11

Asie

rovník

Oceánie

měřítka na rovníku

Rozloha v milionech hektarů

celková rozloha tropických deštných lesů

rozloha chráněných tropických deštných lesů

celková rozloha lesů mírného pásma

rozloha chráněných lesů mírného pásma

Přeměna odpadu

Ekosystémy také zajišťují rozložení značné části odpadu, který vyprodukujeme. Množství více či méně jedovatých látek vypuštěných do řek zkonsumují a zrecyklují živé organizmy, nebo je pohltí lesy podél vodních toků. Tato „čisticí schopnost“ skutečně existuje, má ovšem své hranice. Když se kaly z čističek odpadních vod rozlijí do polí nebo volné přírody, také se přemění v „živou hmotu“. Jsou-li narušeny životní podmínky mikroorganismů a bezobratlých, tento proces se zpomalí nebo zastaví.

Přínos pro zemědělství

Zemědělství je lidská činnost nejvíce spojená s živou přírodou. Divoce rostoucí „příbuzní“ pěstovaných rostlin a chovných zvířat tvoří zásobárnu genetického materiálu nepostradatelného pro zlepšování zemědělské produkce a její adaptaci v nových podmínkách, zvláště když se vlivem klimatických změn v některých oblastech zvýší teplota nebo sucho. Růst a vývoj rostlin závisí mimo jiné na opylujícím hmyzu (včelách, čmelácích, motýlech), v některých zeměpisných šířkách i netopýrech, a také na živočiších, kteří provzdušňují půdu (např. krtcích a červecích), nebo rozkladačích (bakteriích, houbách, hmyzu apod.). Hromadný úhyn těchto organismů by měl nedozírný dopad na potravinářskou výrobu.

Příroda využívaná v průmyslu

Dary přírody, například bavlna, hedvábí, kůže, latex, dřevo nebo řepka (základ pohonných hmot či mazacích olejů) se využívají také v průmyslové výrobě. A na své objevení čekají ještě další suroviny. Navíc 40 až 70 % léčiv vyrobených farmaceutickým průmyslem pochází z přírodních látek. Například přední světová instituce zaměřená na boj proti rakovině, americký *National Cancer Institute*, provádí již několik desetiletí výzkum rostlin potenciálně vhodných pro vývoj nových léků. Již bylo testováno přes 35 000 extraktů a výsledkem je objev více než 800 aktivních molekul. Například *taxol* pocházející z kůry tichomořského tisu, obsahuje molekulu, která působí proti rakovině, a je ještě dnes, 40 let po svém objevení, součástí jednoho z nejprodávanějších produktů nadnárodní firmy, která ho uvedla na trh.

■

Práce ekosystémů v číslech

Prospěch, který má lidstvo z ekosystémů, se dnes ekonomové snaží konkretizovat v číslech. Provedli odhad zisku plynoucího ze sedmnácti procesů, které za něž vděčíme přírodě (regulace podnebí, vodního cyklu, odolávání erozi, tvorba půdy, opylování atd.). Experti dospěli k hodnotě 16 – 54 bilionů dolarů, což je jinými slovy několik desetinásobků světového HDP. Tato hodnota odráží míru neschopnosti člověka nahradit práci ekosystémů, kterou by měl ve vlastním zájmu chránit.

Etický problém

Příroda si zaslouží naši ochranu nejen díky užitku, který z ní čerpáme, či z ekologických nebo ekonomických důvodů. Ochrana živočišných druhů v sobě nese i motivaci etickou – vždyť vše živé má svoji vlastní hodnotu, kterou někdy označujeme jako “dědictví”. Užitek přece není vše. Nechali bychom kupříkladu zbořit katedrálu starou pět staletí, abychom místo ní postavili supermarket? Jistě - prodejna by byla nejspíš více navštěvovaná a byl by z ní výnos, ale... Přírodní dědictví si zaslouží ochranu stejně jako dědictví kulturní. Od předešlých generací jsme dostali planetu obydlenou mimořádně bohatým životem. Lze vůbec připustit, abychom našim potomkům zanechali svět špinavý a ochuzený?

Zoologické a botanické zahrady

Přírozená prostředí výskytu živočišných a rostlinných druhů neúprosně mizí, a staví tak před nás problém zachování některých druhů v zajetí a jejich následné navrácení do původního prostředí, které je spojené s velkým rizikem.

Nástroje zachování druhů

Znepokojující situace mnoha živočišných druhů změnila statut a základní filozofii zoologických zahrad a zvířecích parků. Tyto instituce se dnes stávají prostředkem umožňujícím zachování živočišných druhů, a někdy dokonce posledním útočištěm pro ty, které již ve volné přírodě vyhynuly (v dnešní době existuje 51 takových druhů). Vůbec

první zoologickou zahradou, která se zhostila tohoto úkolu, byla varšavská zoo v roce 1923. V té době vyšlo najevo, že poslední divoké stádo zubra evropského (*Bison bonasus*), vyskytující se na území Polska, nepřežilo první světovou válku. Vedení zahrady tehdy sestavilo seznam všech evropských zařízení pečujících o zubry, a rozhodlo se s nimi vytvořit program pro založení nové populace ze stávajících 54 jedinců. Projekt se zdařil a zvířata mohla být úspěšně navrácena do oblastí s příznivými podmínkami k životu, především do Bělověžského pralesa na území Polska.

Novodobé archy Noemovy

V dnešní době se tomuto nesnadnému úkolu věnuje mnoho institucí. Aby mohlo docházet ke zdárnému rozmnožování nejohroženějších živočichů, používá se moderních laboratorních technologií, jakými je umělá inseminace, oplodnění *in vitro* nebo uchovávání embryí při velmi nízkých teplotách. Také prostředí, ve kterém zvířata žijí, bylo značně vylepšeno. Někteří jedinci se mohou i ukrýt před zraky návštěvníků, především během páření. Zoologické zahrady, zvířecí parky a akvária se často sdružují do sítí, aby mohli využívat a sdílet své vědecké poznatky a omezili křížení mezi příbuznými jedinci. Těchto institucí je ovšem velmi málo, a přispívají tak k zachování druhů jen okrajově. Zatím bylo tímto způsobem zachráněno jen 25 druhů, které se ocitly na pokraji vyhynutí. Patří k nim již zmiňovaný bizon evropský, dále také kuň převalského, jelen Milu, přímorožec arabský nebo kondor kalifornský. Instituce totiž nemají dost místa ani prostředků, aby do své péče mohly přijmout všechny ohrožené druhy (jedná se nejméně o 2 000 obratlovců).

■

Nosorožec sumatérský

Jedním z nejohroženějších savců na Zemi je nosorožec sumatérský (*Dicerorhinus sumatrensis*). V dnešní době jich přežívá jen asi 150 až 300 kusů v tropických deštných lesích Malajského poloostrova, Sumatry a Bornea, v oblasti s ekosystémem, který je na rychlém ústupu. I přes velké úsilí ochránců se tento druh v zajetí nikdy nerozmnožil. Nebylo by tedy účinnější věnovat finanční prostředky spíše na ochranu jejich přirozeného

prostředí? Podobně složité otázky (jiné druhy reagovaly na zajetí lépe) jsou vlastní všem specialistům na zachování druhů.

Nepříznivé faktory chovu v zoo

Chov zvířat v zajetí s sebou nese velké množství specifických problémů, které jsou způsobeny nedostatečným životním prostorem, nezvyklými teplotními a sociálními podmínkami (samotářská zvířata jsou umístěna ve skupině a zvířata společenská samostatně), a vliv má i neustálá přítomnost lidí. Zajetí vyvolává stres, který se projevuje endokrinními poruchami, vředy (objevují se často právě u zvířat chovaných v zajetí), narušeným procesem reprodukce (samovolné potraty) a charakteristickými poruchami chování (mechanické kývání tělem nebo hlavou, chození v kruhu atp.).

Nákladná a obtížná reintrodukce

Představa, že by mohla ohrožené druhy, jejichž přirozené prostředí jsme nechali zaniknout, zachránit nová archa Noemova, je nesmyslná. Vždyť chování v zajetí má smysl, jen pokud je následně završeno úspěšným navrácením živočicha do jeho přirozeného prostředí. Avšak samotná reintrodukce je velmi nákladná a obtížná. Předpokládá totiž především existenci (nebo vytvoření) příznivého prostředí, tedy ekosystému, v němž byly odstraněny příčiny, které se na vymírání druhu podílely nejvyšší měrou. Pokud bylo důvodem například pytláctví, bylo by nesmyslné navracet živočichy dříve, než bude vymýceno. Navíc je ještě potřeba během několika měsíců až let po navrácení sledovat obnovené populace.

Podívejme se na poučný příklad přímorožce arabského (*Oryx leucoryx*). Této antilopě hrozilo v 80. letech vyhynutí. Poslední divoce žijící jedinci byli odchyceni a umístěni do speciální rezervace. Program rozmnožení v polodivokém chovu přinesl dobré výsledky a přímorožci mohli být vypuštěni do pouště Ománského sultanátu. V roce 1997 čítalo toto jediné divoké stádo čtyři sta jedinců, avšak po dvou letech klesnul jejich počet znovu na

méně než sto kusů. Roky úsilí byly zmařeny návratem pytláctví a nelegálního lovu, zásobujícího soukromé sbírky bohatých emírů Perského zálivu.

Změněné chování

Zvířata chovaná v zajetí také ztrácejí některé projevy přirozeného chování spojené s životem ve volné přírodě. Dovednosti, jakými jsou techniky lovu, únik před predátorem, případné budování úkrytu, hnízda nebo jiných doupat, nejsou zapsány v genech, a zvířata se je musí naučit od rodičů nebo od smečky (přinejmenším to tak funguje u savců a ptáků). Jakmile zvíře tyto návyky ztratí, osvojit si je znovu znamená zdlouhavý a namáhavý proces, kdy musí člověk často nedostatky zvířete kompenzovat (například umělým vyživováním nebo částečnou ochranou před predátory).

Degenerace u zvířat

U populací chovaných v zajetí, které jsou přirozeně málo početné, se nedá vyhnout jisté míře příbuznosti mezi jednotlivými živočichy. Úmrtnost mláďat počatých křížením mezi příbuznými je o 33 % vyšší, než je tomu u nepříbuzných rodičů.

Tento fenomén, zvaný „inbrední deprese“, se také projevuje snížením plodnosti, nerovnoměrným vývojem a zvýšenou náchylností k onemocnění. V zajetí, kde se zvířatům od člověka dostává péče i potravy, navíc hrozí rozmnožování jedinců s „vadnými“ geny, kteří by v přirozeném prostředí uhynuli.

Přirozený výběr se však může týkat jak zvířat geneticky uzpůsobených pro život v zajetí a znevýhodněných v divoké přírodě, tak zvířat příliš bázlivých, tedy náchylných ke stresu. Tato zvířata přežijí v zoo obtížněji než důvěřivější jedinci, kteří se více namnoží, ovšem jejich schopnost k přežití ve volné přírodě, po jejich navrácení, bude oslabena.

■

A co rostliny?

Botanické zahrady, které dříve fungovaly jako zásobárny léčivých bylin a sloužily k aklimatizaci exotických druhů, se v dnešní době vyvinuly v instituce zabývající se záchranou ohrožených druhů. Výrazně větší množství se jich bohužel nachází na severní polokouli (540 v Evropě, 290 ve Spojených státech) než na jihu, kde je však větší biologická diverzita (v Jižní Americe se dnes vyskytuje více než 90 000 rostlinných druhů, najdeme tu ovšem méně než 100 botanických zahrad). Existují také genové banky, orientované spíše na zemědělství, které uchovávají semena a buněčné kultury rozličných rostlin, především ohrožených druhů. Tento systém je nicméně velice nákladný. Uskladněné vzorky je třeba pravidelně obnovovat, jinak by po čase ztrácely schopnost klíčení. Navíc se, podle Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), finanční prostředky poskytované těmito institucím globálně snižují, navzdory vzrůstajícím potřebám.

Chránit druhy = bránit místo k žití

Prioritou dnešní doby je vytvoření sítě chráněných oblastí, které by měly jak prostředky, tak podporu místních obyvatel, a to především v zónách, kde je situace kritická.

Druhy jako záštita

Zaměřením na druhy zvířat, které mohou představovat jakýsi symbol (většinou se jedná o velká zvířata), můžeme dosáhnout ochranných opatření, která prospějí ekosystémům, ve kterých se tato zvířata vyskytují, a tedy i dalším, méně známým druhům. Z evropských dotací mají prospěch například losos obecný (*Saumon salar*) nebo hlavatka podunajská (*Hucho hucho*), pro které mohly být vybudovány rybí propustě v jinak neproniknutelných překážkách (např. hráze, přehrad). Pokud jsou tyto propustě dobře zkonstruovány, využívají jich i desítky dalších druhů ryb, a je tak podpořeno i jejich přežití. Také zlepšení kvality vody, kterého bylo dosaženo ve jménu záchrany lososů, prospívá i všem ostatním druhům. Podobně pak nedávná opatření na ochranu orla královského (*Aquila heliaca*) v Maďarsku přispějí i k ochraně zajíců a různých drobných masožravců, kterými se tento dravec živí. Jinými slovy tak dojde k omezení vlivu průmyslového zemědělství.

Chov v chráněných oblastech

Chráněné oblasti mohou být propojeny se zajímavými iniciativami, jakými jsou například lokální farmy zaměřené na chov ceněných druhů, od krokodýlů přes ptáky až po motýly. Tato zařízení se nacházejí v samém srdci chráněných zón. Místní obyvatelstvo tak podporuje rozmnožování cílových živočišných druhů, pro komerční účely ovšem odebírají jen zlomek z celkové populace, a tak mohou vznikat rezervy ohrožených druhů.

Nedostatek chráněných oblastí

Chránit ohrožené druhy je možné jedině prostřednictvím ochrany ekosystémů, se kterými jsou úzce spojeny, a tak zachovat i neprozkoumanou (nebo jen méně prestižní) faunu a flóru. Úplně prvním přírodním parkem byl vyhlášen Yellowstonský národní park ve Spojených státech amerických v roce 1872. V dnešní době registrujeme na celém světě okolo 13 000 chráněných území a jejich plocha se pohybuje od několika hektarů po desítky tisíc kilometrů čtverečních. Velká chráněná území pokrývají celkově 3,5 % povrchu planety a jsou rozprostřena na 4 500 místech. Může se zdát, že je to hodně, ale ve skutečnosti je ochrana přírody ještě nedostatečná. Především je mnoho rezervací příliš malých, alespoň pro velká zvířata, nebo nezahrnují celý jejich *biotop* (místo výskytu). Tyto oblasti jsou navíc četnější v mírném pásmu, tedy v zemích s vyšší mírou industrializace, než v tropech, které jsou z hlediska biodiverzity zásadními oblastmi naší planety.

Nakonec i v bohatých zemích jsou chráněná území často situována do míst s nejnižším demografickým tlakem. Například Francie byla dlouhou dobu v otázce ochrany přírody pozadu (první národní park zde vznikl až v roce 1963). Dnes se na jejím území nachází sedm národních parků, z nichž pět leží v horských oblastech, které jsou zajisté nádherné, ovšem... málo zalidněné. Ekosystémy tu jsou méně rozmanité, ale o to ohroženější. Na druhé straně stojí bohatší biodiverzita a vyšší počet endemitů ve středomořské oblasti, kde však najdeme jen jediný národní park, ostrůvek Port-Cros (700 hektarů). Jedná se ovšem o celosvětový problém. Poměrné zastoupení pouští nebo trvale zamrzlých oblastí a horských území je v případě chráněných oblastí větší, než jejich biologické bohatství.

Cena za zachování

Polovina chráněných oblastí na naší planetě má tento statut pouze na papíře. Podíl těchto „papírových parků“ je zcela jasně ještě vyšší v chudých, tj. tropických regionech. Ze 41 „chráněných“ oblastí v jihovýchodní Asii mohou být jen tři považovány za chráněné v pravém slova smyslu. Tyto země mají totiž nedostatek vědeckých pracovníků, materiálu i personálu. Parky se navíc netěší příliš velké (respektive prakticky žádné) podpoře místních obyvatel. Často právě po nich je žádáno, aby za zachování biodiverzity zaplatili tím, že je jim zakázán vstup na některá území nebo využívání některého přírodního zdroje, aniž by získali jakoukoli kompenzaci. Například „zelená“ turistika může být svými zisky výbornou motivací, samozřejmě pokud výtěžek půjde opravdu místnímu obyvatelstvu. Zároveň je také potřeba tyto lidi informovat o důležitosti ochrany přírodních druhů. Nicméně všechno něco stojí, a pokud konkrétní oblast nedisponuje vlastními zdroji, je na vyspělých zemích, aby v tomto úsilí pomohly, případně na sebe vzaly všechny s ním spojené výdaje.

Zřízení sítí chráněných oblastí

Pokud vytvoříme prostor těšící se úplné ochraně, nesmíme zapomínat na zbytek území. Existuje totiž mnoho národních parků, které posloužily jako alibi při ničení bohatých stanovišť živočišných a rostlinných druhů nacházejících se v jejich blízkosti. Velmi často jsou parky také, podle World Resources Institute (Ústav pro světové zdroje), „ostrovky šlehanými bouří uprostřed moře lidských kolonií“. Biosférické rezervace začaly vznikat od roku 1974 pod záštitou UNESCO s cílem chránit oblasti představující zemské ekosystémy. Každá z těchto rezervací (v dnešní době jich na světě čítáme 300) zahrnuje centrální oblast, která se těší celkové ochraně, ochranné pásmo přístupné turistům a okrajové pásmo, kde je možná těžba přírodních zdrojů s respektem k životnímu prostředí. Tyto rezervace, mimo svoji roli ochrany druhů a přirozených prostředí, umožňují vědcům přesně měřit vliv lidských aktivit na tato prostředí. Odborníci zabývající se záchranou druhů trvají na nutnosti genové výměny (tedy na možnosti cirkulace jedinců) mezi chráněnými oblastmi. Bylo by třeba vytvořit tzv. migrační koridory, které by spojovaly tyto oblasti a staly by se

tak uzlovými body určité „přirozené sítě“. Toto uspořádání by dovolilo zvířatům odolávat s co největší účinností dopadu lidských aktivit a klimatickým změnám, které člověk zapříčiňuje. Tato globální síť je však v dnešní době velmi vzdáleným cílem.

Více mořských rezervací

Většina chráněných oblastí se zatím nachází na souši. Mořská prostředí však nedostatkem ochrany trpí stále citelněji. Bude nutné rozšířit počet mořských rezervací. V tomto směru učinila Australská vláda kroky v roce 2002, kdy vyhlásila za rezervaci 6,5 milionu hektarů Jižního ledového oceánu (dvakrát rozloha Švýcarska), a vytvořila tak největší mořskou rezervaci chráněnou před jakýmkoli komerčním zneužitím - Heardovy a McDonaldovy ostrovy. Můžeme jen doufat, že tento příklad bude mít své následovníky.

Trvale udržitelný rozvoj

Jak posunout životní úroveň tří čtvrtin lidí žijících v rozvojových zemích, aniž by se pod tímto břemenem podlomily základy ekosystémů? Toto je uskutečnitelné jen vytvořením úplně nové ekonomiky.

Koncept udržitelného rozvoje

Zvětšit počet chráněných oblastí a zlepšit jejich fungování je zajisté naléhavé. Chránit ovšem pouhé zlomky území, když za jejich hranicemi pokračuje ničení *habitatů* (míst výskytu živočišných a rostlinných druhů) a ekosystémů ve stále stejném bezuzdném tempu, zřejmě není dlouhodobě přínosným řešením. Fungování lidských společností musí být přeorientováno méně ničivým směrem. Termín „udržitelný rozvoj“ (nepřesný překlad anglického „sustainable development“), se zrodil z této potřeby a definuje se jako „takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby“. Tento koncept zaznamenal od svého definování v oficiální zprávě z roku 1987 ohromný úspěch.

Nejednotný výklad konceptu

I přes to, že byl koncept jednotně přijat, zatím proběhl jen zanedbatelný reálný postup směrem k udržitelnému rozvoji. Tento paradox je možné částečně vysvětlit nepřesností vyjádření. Nadnárodní společnosti se připojili k myšlence udržitelného rozvoje, ovšem tak, že v ní vidí především „rozvoj“ chápaný ve smyslu rozmachu, růstu výroby, o který mají trvale usilovat. Na druhé straně, v organizacích zabývajících se ochranou životního prostředí, existují proudy (ač menšinové), pro které je hlavní ochrana ekosystémů, ovšem ulehčení údělu lidských populací považují za druhotné. Jiní zase rozumějí „rozvojem“ zlepšení hygieny, sociální soudržnosti, vyzdvižení kultury, posílení demokracie atp., ale ne nezbytně zlepšení materiální produkce (nebo jen v jistých mezích).

Princip předběžné opatrnosti

Stejná dvojnáčnost se pojí s tzv. principem předběžné opatrnosti, který je součástí konceptu udržitelného rozvoje. Tento princip ustanovuje, že v případě nejistoty z odborného hlediska, mají vládnoucí představitelé povinnost provést preventivní opatření, pokud hrozí vážná újma lidem (a tak i přírodním zdrojům a prostředím). Tento princip je důležitý, protože obrací odpovědnost na ty, kteří prostředí ohrožují. Právě oni musejí dokázat, že daná aktivita je slučitelná s životním prostředím. V dané situaci není na ochráncích přírody přinášet důkazy o tom, že dochází k vážným škodám. Uplatňování principu předběžné opatrnosti však obecně zůstává spíše zbožným přáním, i přes to, že ho oficiálně přijalo velké množství zemí.

■

Biopirátství

Činnost, při které průmyslové společnosti vyspělých zemí nezákonně využívají biodiverzitu v rozvojových zemích, se nazývá biopirátství. Do očí bijící skandál se pojí

s katarantem růžovým, rostlinou pocházející z Madagaskaru. Ukázalo se, že tato vzácná bylina obsahuje látku působící proti dětské leukémii. Tu komerčně využila pro přípravu svých léčiv farmaceutická skupina, která však chudým obyvatelům ostrova nedala ani halíř. Navíc sběr této rostliny vedl téměř k jejímu vymizení. Farmaceutické a kosmetické firmy, ale i další odvětví průmyslu, tímto způsobem nestydatě sklízí plody biodiverzity, které jim přináší 600 – 900 miliard dolarů ročně. Bylo by spravedlivé, aby přiznali finanční vyrovnání zemím, které usilují o zachování místních druhů.

Koncepce trvale udržitelných technologií

Trvale udržitelný rozvoj s sebou nese i potřebu zabývat se dlouhodobými následky lidských aktivit, jak v rovině udržování přírodních zdrojů, tak v rovině celistvosti ekosystémů. Vědci definují, jak by mělo vypadat rybaření, lesnictví, zemědělství a ekologický průmysl. Usilují o koncipování technik, ukazatelů a měřítek, které by umožnily brát v úvahu potřeby budoucích generací. Je již možné říci, jestli kupříkladu aktivity spojené s rybolovem či lesním hospodařením umožní obnovení zdroje, který využívají. V těchto dvou odvětvích již existují mezinárodní ručiteléské orgány – Marine Stewardship Council (MSC) a Forestry Stewardship Council (FSC) – jejichž logo zaručuje, že zakoupený výrobek nepřispívá k vyčerpávání planety.

Problém nejen technického charakteru

Řešení, jak dosáhnout trvalé udržitelnosti, již existují, nebo jsou na dosah ruky, avšak přináší s sebou dodatečné náklady. Ekologicky šetrný výrobek je dražší než jeho konkurenti. Průmyslník, vyrábějící tento produkt, je však, v globalizované ekonomice založené na konkurenci, znevýhodněn. Zákon by mohl zavést pravidla šetrné výroby pro všechny, ale při absenci mezinárodních předpisů může systém fungovat jen na základě multilaterálních smluv. Jejich sestavení je však náročné, trvá velmi dlouho a ještě déle trvá jejich uvedení do praxe. Tyto otázky jsou ještě navíc komplikovány výraznou nerovností, typickou pro dnešní svět. Rozdíl mezi životní úrovní vše řídicího západního člověka a

bangladéšského zemědělce předčí vše, s čím se kdy lidská historie setkala. Je tedy třeba rozřešit složitý problém, jakým je zlepšení životní úrovně tří čtvrtin obyvatel Země, aniž bychom ohrozili budoucnost planety a jejích ekosystémů. Zřejmě již nebude možné vyhnout se „obětování“ (které je však relativní) životní úrovně bohatých zemí, jelikož naše planeta nebude schopná zásobovat vodou, energií a dalšími nezbytnými zdroji lidstvo, které by žilo západním způsobem.

Změnit ekonomiku i naše hodnoty

Předpokladem takové změny je úplný převrat našeho způsobu života i celosvětového hospodářství, jelikož náš ekonomický systém stále staví na hodnotách, které jdou proti trvale udržitelnému rozvoji – např. krátkodobý zisk, individualismus, nezodpovědnost, absence solidarity s jinými národy a budoucími generacemi. Ještě je bezpochyby možné vyzdvihnout člověka do postavení, které by mu mělo být vlastní, tedy do stavu ekologického uvědomění. To znamená, že zatočí s konzumní zběsilostí a sobeckostí naší společnosti a zmobilizuje vědu a technologie ve jménu vyšších zájmů lidství.

■

Rozvojem proti přelidnění

Rozvojové země jsou často „obviňovány“, že překotný nárůst počtu jejich obyvatel přispívá k mizení biotopů zvířat a rostlin. Jistě, lidský tlak na ekosystémy sice dosáhl bodu zlomu, ale pro tyto lidi je početná rodina velmi často jedinou možností, jak se těšit určité solidaritě v případě nemoci, nehody, nebo ve stáří. Avšak ekonomický a kulturní rozvoj přinese za jednu nebo dvě generace radikální snížení porodnosti. Jedinou platnou a přijatelnou možností, jak vyřešit problém přelidnění, je pomoci zemím jižní polokoule v procesu jejich rozvoje, i když to bude něco stát.

Obrázky:

Chránit stanoviště rostlinných a živočišných druhů je prvořadým úkolem dnešní doby. Příkladem je národní park Serengeti v Tanzánii.

str. 98

Zánik přirozených prostředí má za následek vymírání živočišných druhů. Odlesňování v tropickém prostředí může znamenat konec stromových opic, jako je tento jihoamerický chápan.

str. 99

Mangrovové porosty bývaly často upravovány jako nádrže na chov ryb, nebo dokonce využívány k lázeňským a rekreačním účelům, což se stalo osudným pro množství vodních živočichů, kteří se v těchto místech rozmnožovali.

str. 102

Této vzácné palmě (*Neodypsis decaryi*), která je součástí světového přírodního bohatství, se daří v rezervaci zřízené právě kvůli ní na jihovýchodě Madagaskaru.

Kur bankivský (*Gallus bankiva*) z Indie, divoký předek našich slepic, představuje zásobu genů nezbytnou pro zušlechťování plemen domácích zvířat.

str. 103

Mnoho rostlin (mezi nimi i pěstované druhy) by nepřežilo bez hmyzu, který zajišťuje jejich opylení – především včel.

str. 104

Zubři evropští, kterých je dnes na světě asi 3 000 kusů, vděčí za své přežití iniciativě varšavské zoologické zahrady, která se v roce 1923 rozhodla zachránit tento druh pomocí chovu v zajetí.

str. 105

Lvíček zlatý (*Leontopithecus rosalia*; vpravo) a ara hyacintový (*Anodorhynchus hyacinthius*; vlevo) se v zajetí rozmnožují. Jejich přežití po návratu do volné přírody ovšem není zaručené.

str. 106

Reintrodukce zvířat žijících v zajetí (zde orangutani na Sumatře) vyžaduje často dlouhé období dokrmování, než se jedinci stanou soběstačnými. Ani tak ovšem nemusí být úspěch zaručen.

str. 107

Krmením chráněných druhů, jakými jsou například tito čápi, je potlačována přirozená nedůvěřivost zvířat k člověku, což způsobuje velké problémy.

str. 108

Národní park Amboseli v Keni byl využit pro rozsáhlý výzkum, který hlouběji osvětlil podstatu sociálních vztahů mezi slony v savaně.

s. 109

Kozorožec alpský (*Capra ibex*) byl součástí reintrodukčních programů, které byly v několika zemích završeny úspěchem.

Chov krokodýlů na kůži a maso ilustruje možnost, jak sladit ekonomický rozvoj s ochranou přírodních druhů. Snižuje se tak potřeba lovit volně žijící zvířata.

str. 110

Tiskem bankovek, oslavujících divokou zvěř, prokázala země, jakou je v tomto případě Namibie, že si je vědoma zisku, který může mít ze svého přírodního bohatství díky ekoturistice.

str. 111

Koridory tvořené vegetací propojují rezervace, a umožňují tak zvířatům obývat větší oblast. Patra lesního porostu lemující toky řek mají tuto roli spojnic mezi zvířecími populacemi.

str. 112

Prudký a chaotický rozvoj měst, jakými je například Lagos (Nigérie), podrobuje tvrdým zkouškám okolní přirozená prostředí. Přesto by bylo i zde možné provádět plánovanou zástavbu respektující životní prostředí. I když samozřejmě všechno něco stojí.

str. 113

V některých rezervacích v Keni je místním kmenům tolerováno pastevectví. Soužití člověka s přírodou tedy nemusí jít přímo proti sobě, jak se domníváme.

str. 114

Ekosystém naší planety má omezenou kapacitu absorbovat odpady. Obyvatelé nejbohatších zemí budou muset omezit konzumaci, aby zachovali planetu obyvatelnou. Budou snad o to méně šťastní?

4 Komentář

4.1 Analýza textu

4.1.1 autor

Autorem textu je novinář Yves Sciama, původně vystudovaný biolog, který se zabývá převážně životním prostředím, klimatickými změnami a trvale udržitelným rozvojem. Pravidelně přispívá do periodik *La Recherche*, *Science et Vie* nebo *Terre Sauvage*. Napsal již několik knih zaměřených například na globální oteplování nebo ohrožené druhy.

4.1.2 čas, místo, médium

Překládaný text pochází z knihy *Petit Atlas des Espèces Menacées*, která vyšla v edici *Petite encyclopédie Larousse*. Nakladatel o ní uvádí: „Nová edice, která otevírá velké otázky dneška a snaží se v nich vytyčit orientační body“ (*Petite encyclopédie Larousse*, 2008). Tématy dalších publikací jsou např. globalizace, původ člověka, světová ekonomika, náboženství v dnešní době, muslimský svět, Spojené státy americké dneška apod. Všechny knihy mají shodně 128 stran, jsou ilustrovány 100 fotografiemi a prodávají se za jednotnou cenu.

Jak uvedl nakladatel, a jak se dá usuzovat i z témat jednotlivých publikací, jedná se o edici určenou člověku 21. století, obsahující množství aktuálních informací, které budou ovšem s časem zastarávat.

Ačkoliv je edice určena francouzskému čtenáři, tak informace, které podává, jsou všeobecné a týkají se celého světa nebo oblastí mimo Francii. Jelikož mohou tyto texty oslovit čtenáře i mimo frankofonní svět, zdají se být vhodné pro překlad.

Knihy *Petit Atlas des Espèces Menacées* obsahuje sedm kapitol, ve kterých se autor snaží čtenáře seznámit s ohroženými živočišnými a rostlinnými druhy, s místy, kde se nacházejí, jakým způsobem člověk ničí jejich přirozená prostředí a proč. K překladu byla vybrána předposlední kapitola týkající se trvale udržitelného rozvoje v oblasti ochrany ohrožených druhů.

4.1.3 adresát

Kniha je určena čtenáři, který se zajímá o životní prostředí, ekologii a přírodu vůbec. Seznamuje ho s divoce žijícími zvířaty a rostlinami, kterým hrozí v dnešním světě vyhynutí a nabádá, jakým způsobem je na globální úrovni chránit.

Text je svou strukturou a výrazivem dobře srozumitelný běžnému čtenáři. Obsahuje termíny z oblasti biologie, geografie, ekologie, ekonomie, méně často i odborné pojmy, například z hydrogeologie.

4.1.4 funkce textu

Podle teorie Romana Jakobsona můžeme říci, že v textu má hlavní úlohu funkce referenční, v menší míře expresivní a poetická. Text je veskrze informativní, ovšem jak je dáno francouzskou tradicí písemného projevu, a také faktem, že autor je publicista, objevujeme zde i určitou míru výraziva, které má za úkol text dynamizovat, příkrášlit.

Bystrému oku neunikne jistá apelativní složka textu. Autor se snaží hledat řešení ekologických problémů dnešní doby a také nabádá, jak je uvést v praxi. Vyzývá k akci. Právě v pasážích s apelativní funkcí se objevují i expresivní výrazy.

4.1.5 členění a grafika textu

Text se svou členitostí snaží být srozumitelný a přehledný. Je členěn do čtyř podkapitol, z nichž každá je uvedena nadpisem a perexem. Hlavní text je proložen mezititulky, které ho rozdělují většinou po jednom odstavci. V každém takovémto „oddíle“ se věnuje jednomu dílčímu tématu, a jednotlivá témata na sebe navazují.

Mimo hlavní text s mezititulky jsou vloženy ještě rámečky, které se věnují separovaným tématům, jež nějakým způsobem souvisejí s probíranými myšlenkami. Tyto rámečky bývají termínově zahuštěnější, jelikož se snaží na malém prostoru podat co největší množství informací často o odbornější problematice, než jakou projednává hlavní text.

Každou stranu oživuje nejméně jeden obrázek, respektive fotografie, nejčastěji některého z ohrožených druhů. Pod obrázkem je popis, který, v případě, že je na něm vyobrazen živočich či rostlina, obsahuje jeho název (i latinsky) a dodává nějakou jeho souvislost s probíranými tématy. Pro přehlednější a rychlejší orientaci jsou první, tedy klíčová slova popisku, zvýrazněna.

Překládanou kapitolu doplňuje na celé jedné dvoustraně mapa světa znázorňující rozložení chráněných oblastí.

Lze tedy shrnout, že se autor snažil kondenzované informace rozmělnit ilustračním materiálem.

4.1.6 téma, obsah

Ačkoliv má kniha v názvu slovo „atlas“, nejedná se o atlas v pravém slova smyslu. Čekali bychom spíše soubor fotografií ohrožených druhů s informacemi. Toto kritérium bylo splněno jen do určité míry – publikace sice obsahuje fotografie, ty mají ovšem spíše funkci doprovodného, oživujícího materiálu. Publikace neobsahuje vyčerpávající seznam ohrožených druhů. Zmiňuje pouze některé z nich a zabývá se spíše tématy jako jejich ochrana, využití biologické diverzity apod.

Překládaná kapitola upozorňuje na možná nebezpečí vyplývající z vyhynutí ohrožených živočišných a rostlinných druhů. Představuje čtenáři možnosti, které pro zachování biologické diverzity nabízí dnešní doba – zoologické a botanické zahrady, zřizování chráněných území apod. Zároveň zmiňuje i problematiku podobných institucí.

V rámečcích, které doplňují hlavní text, přidává doplňující informace z různých oblastí, které s hlavním tématem souvisejí. Nastiňuje tak například problematiku ekonomického využití ekosystémů, vodního hospodářství apod.

4.2 Typologie překladatelských problémů

4.2.1 úroveň lexikální

4.2.1.1 všeobecné termíny

Již slovo z názvu – *espèce* – je z hlediska překladu problematické. Pokud je blíže určeno, např. *espèces menacées*, bude dostačující překlad *ohrožené druhy*. Pokud se však toto substantivum objevuje samostatně v českém textu, čtenáři automaticky vyvstává otázka: jaké druhy? Proto bylo vhodné být v překladu explicitnější a použít spojení *živočišné a rostlinné druhy* (P : 8), případně ponechat samostatné slovo *druhy* až v následujícím textu, kde už jasně vyplývá, o jaké druhy se jedná.

Dalším podobným případem je slovo *milieu*, respektive jeho plurál *milieux*, který je nutné v překladu blíže určit. Proto bylo použito spojení *přirozená prostředí* (P : 24). Z příkladu „*La disparition des milieux entraine [...]*” je zřejmé, že nemizí *prostředí* – prostředí v nějaké, byť změněné podobě, zůstává – nicméně mizí původní prostředí, ve kterém zvířata žila a prosperovala.

Dále je potřeba zmínit víceslovné francouzské termíny, které bylo nutné dohledávat. Mezi jednodušší patří spojení *singes arboricoles* (O : 98), v češtině *stromové opice* (P : 8). Zde bylo nutné zbystřit a uvědomit si, že jde o termín, a není tedy možné automaticky použít slovníkový ekvivalent *žijící na stromech* (Neumann, 1992). V zoologické terminologii je tento druh opic nazýván *stromové* (Vančata, 2003).

O něco složitější bylo dohledávání termínu *usine d'eau potable naturelle* (O : 98). Pro určení správného ekvivalentu v češtině bylo nutné nejprve pochopit, jakým způsobem a kde se zařízení používá. Textu se mluví o konkrétním případě, tedy o zásobování vody New Yorku. Teprve paralelní texty vysvětlily, o co se v případě Catskill a Delaware jedná. Poté jsme hledali podobná zařízení v české Republice – jedním takovým je všeobecně známá Želivka. Jedná se o úpravnu vody (Úpravny vody, 2008), pro překlad se tedy hodí spojení *přírodní úpravna vody* (P : 9).

Nejvíce problematický byl, i podle očekávání, převod neznámých odborných termínů. V kapitole o chovu v zoologických zahradách je zmíněn i význam rezervací, kam jsou umisťována zvířata, kterým hrozí vyhynutí. Pojem *semi-captivité* (O : 106), který tento chov specifikuje, se však nevyskytuje v běžných, výkladových ani odborných slovnících. Po vyhledávání kalku „polozajetí“, se ukázalo, že takový výraz neexistuje. Bylo proto nevyhnutelné obrátit se na zoologa, kterému byla tato problematika známá a označil ji za *polokrotký*, respektive *polodivoký chov* (P : 15).

S dalším termínem bylo nezbytné konzultovat rodilého mluvčího. *Taxol* (O : 103) je v textu definován jako *molécule active*, což může být do češtiny převedeno jak *aktivní molekula*, nebo *lék*. Rodilý mluvčí potvrdil, že slovo *molécule* může být ve francouzštině použito ve smyslu „základní, aktivní princip léku“. Potvrdil i hypotézu, kterou jsme si vytvořili po prostudování pramenů zabývajících se touto látkou, že jedna molekula může mít více názvů – v tomto případě biologický a obchodní. *Taxol* je obchodní název molekuly paclitaxel (Paclitaxel - Wikipedie, 2012), existuje tedy lék s názvem *Taxol* (TAXOL PRO INJ.). Díky těmto informacím byl zvolen následovný překlad: *Například*

taxol pocházející z kůry tichomořského tisu, obsahuje molekulu, která působí proti rakovině, a je ještě dnes, 40 let po svém objevení, součástí jednoho z nejprodávanějších produktů nadnárodní firmy, která ho uvedla na trh (P : 12).

Největší problém působil termín *nappes phréatiques* (O : 98). Spojení se nenachází v žádném běžném slovníku (jisté informace nás dovedly k termínu *podzemní vody*, což ovšem popírala logika textu). Vzhledem ke kontextu se dalo usuzovat na *povodí*, což byla pouze domněnka, a tak bylo nejvhodnější kontaktovat přímo odborníky z oblasti hydrogeologie. Ti posléze pojem definovali jako *akvifer*. Pro potřeby překladu se však nezdálo vhodné použít slovo cizího původu, které čtenář, s velkou pravděpodobností, nikdy neslyšel. Vyhledali jsme proto jeho českou podobu – *zvoděň* (Zvoděň - Wikipedie, 2012), a ho použili jako vysvětlivku v závorce: *Město raději vynaložilo jen 1,5 miliardy dolarů, aby ochránilo od městské zástavby akvifery (zvodně) Catskill a Delaware, které zásobují město přírodní pitnou vodou již několik desetiletí* (P : 9).

4.2.1.2 biologické termíny

V textu se objevují termíny především z oblasti biologie, respektive z jejích podřízených oborů, tedy zoologie a botaniky. U naprosté většiny těchto výrazů je v originálu uveden i latinský název, a tak nebylo problém dohledat české ekvivalenty. Především při hledání na internetu najdeme u některých druhů i více českých názvů. V takovém případě byl vybrán ten, který se vyskytuje nejčastěji a může být cílovému čtenáři známý. Obráceně jsme volili pouze v jednom případě: *bouquetin des Alpes* (O : 109), *kozorožec alpský* (P : 17). V češtině se tento druh nazývá *kozorožec horský* nebo *alpský*. Vybrali jsme specifičtější název – zdálo se příhodnější použít variantu *alpský*, která implicitně obsahuje i informaci, že zvíře žije v horských oblastech, ovšem ne v našich podmínkách.

4.2.1.3 reálie

Z oblasti reálií nacházíme v textu především názvy různých institucí a geografické pojmy. Jako první se v textu objevuje *National Cancer Institute* (O : 102). Ihned vyvstala otázka, proč byl název ponechán v původní anglické podobě. Zaměřili jsme se proto na české články hovořící o této organizaci a zjistili jsme, že ve většině z nich je také zachován anglický název. Z tohoto důvodu, a také díky skutečnosti, že překládaný text vysvětluje zaměření této instituce, bylo rozhodnuto zachovat anglický název v kurzívě (stejně jako v originále). Francouzská stylistika prakticky vyžaduje uvádění cizích pojmů v kurzívě,

v češtině jsme typ písma zanechali z důvodu přehlednosti. Tento typ písma čtenáře upozorní na zvláštnost, respektive cizost výrazu: „Například přední světová instituce zaměřená na boj proti rakovině, americký *National Cancer Institute*, provádí již několik desetiletí výzkum rostlin potenciálně vhodných pro vývoj nových léků“ (P : 12).

Další název, který stojí za okomentování, je zkratka *FAO* (O : 107). Jedná se o *Organizaci pro výživu a zemědělství*, francouzsky *Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture*, v anglickém originále *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Zajímavé bylo použití zkratky, která není blíže vysvětlena. Dá se tedy usuzovat, že adresát zkratku zná a ví, co znamená. Zřejmě i pro svou přehlednost se používá ve francouzštině anglická zkratka, a to i v textech, které následně uvádějí jen francouzskou verzi názvu. Tak je tomu například i na oficiálních webových stránkách organizace (*FAO: Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture, pour un monde libéré de la faim*, 2012). Pro potřeby překladu byl raději použit český ekvivalent a anglická zkratka uvedena pouze v závorce: *Navíc se, podle Organizace pro výživu a zemědělství (FAO), finanční prostředky poskytované těmito institucím globálně snižují, navzdory vzrůstajícím potřebám* (P : 17).

Poslední případem názvu instituce byl *World Resources Institute* (O : 110). Název této organizace se v českých textech nejčastěji objevuje v originální podobě, proto bylo vhodné ho zanechat i zde. Pro přehlednost se jevilo jako ideální řešení uvést český ekvivalent v závorce: *Velmi často jsou parky také, podle výroku World Resources Institute (Ústav pro světové zdroje), „ostrovy šlehanými bouří uprostřed moře lidských kolonií“* (P : 19).

Za zmínku stojí i některé zeměpisné názvy. Z hlediska srozumitelnosti se zdál nejasný výraz *Golfe* (O : 107) – *Le retour du braconnage et des captures illégales, destinées à alimenter les collections privées de riches émirs du Golfe, avait anéanti des années d'efforts*. Z kontextu sice vyplývá, o jakou oblast se jedná, raději jsme však použili explicitace: *Roky úsilí byly zmařeny návratem pytláctví a nelegálního lovu, zásobujícího soukromé sbírky bohatých emírů Perského zálivu* (P : 16).

Zajímavé bylo použití názvu *Heard end Mac Donald's Islands* (O : 110) v angličtině. Existuje samozřejmě i francouzská verze názvu, autor se však rozhodl použít angličtinu zřejmě z důvodu, že ostrovy patří Austrálii, tedy anglofonní zemi. Francouz nemá potíže s porozuměním, že se jedná o ostrovy (srov. podobnost *islands* a *îles*). Pro českého čtenáře se však zdálo vhodnější použít český název *Heardovy a McDonaldovy ostrovy* (P : 19).

Důležité je zmínit i překlad citace: *Le « développement durable » [...] se définit comme « satisfaction des besoins des générations présentes dans le respect de la capacité des générations présentes dans le respect de la capacité des générations futures à satisfaire les leurs »*. Uvozovky upozorňují, že se s vysokou pravděpodobností jedná o přesnou citaci, která definuje pojem *trvale udržitelný rozvoj*. Místo krkolomného převodu francouzské definice (která už tak byla převzata z angličtiny), bylo jednodušší, a i přesnější, najít její znění v češtině. Pro potřeby překladu byla tedy následně použita již „hotová“ česká definice: „*takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslabil možnosti budoucích generací naplňovat jejich vlastní potřeby*“ (Univerzita Karlova - UK).

4.2.1.4 slova mající v češtině více významů

Slovo *groupe* znamenající *skupina, kolektiv* apod. (Neumann, 1992), se v textu vyskytuje i ve spojení se zvířaty. V takovémto případě je nutné v češtině explicitovat – použít výraz *smečka*: *Dovednosti, jakými jsou techniky lovu, únik před predátorem, případné budování úkrytu, hnízda nebo jiných doupat, nejsou zapsány v genech a zvířata se je musí naučit od rodičů nebo od smečky [...] (P : 16).*

Za zmínku stojí i termín *économie*, který se v textu objevuje hned několikrát (např. O : 96, 110), a může znamenat jak *ekonomii*, tak *ekonomiku*. Bylo třeba myslet na definici jednotlivých výrazů: *Ekonomika* (hospodářství) je shrnutí hospodaření určitého subjektu například státu, organizace nebo jednotlivce. Věda, která zkoumá finanční chování subjektů, které se ekonomicky projevují, se nazývá *économie* (Wikipedie, 2012). V překládaném textu se ve všech případech vyskytuje termín ve významu *ekonomika*.

4.2.1.5 expresivita

Francouzština obecně používá expresivní výrazy v publicistických či populárně-naučných textech více než čeština. Z tohoto důvodu bylo nutné expresiva ve většině případů zeslabit. Uvedme jako příklad slovo *hécatombe* (O :102), v češtině *hekatomba* (Neumann, 1992), *hromadná oběť, těžké ztráty* (Linhart, 2004), *krveprolití* (slovník.cz - Multilingual Dictionary, 2011). V souvislosti s organizmy a vzhledem ke stylové rovině originálu, nelze použít žádný z uvedených výrazů. Originál: *Une hécatombe parmi ses organismes aurait d'énormes conséquences sur la production alimentaire* (O : 102) byl proto přeložen: *Hromadný úhyn těchto organizmů by měl nedozírný dopad na potravinářskou výrobu* (P : 12).

Zajímavé je používání slov *dramatique* a *dramatiquement* v textu. V češtině se v souvislosti se slovem *dramatický* nevyhneme jistým divadelním konotacím. Je zřejmé, že tvary tohoto slova nebudeme moci použít v souvislosti se *zákazy* nebo *prostředky*. Proto bylo nutné užít v následujících případech jiných prostředků: *En l'absence de mesures compensatoires, de telles interdictions peuvent devenir dramatiques* (O : 98), v češtině jako: *Podobné zákazy mohou mít katastrofální následky, pokud chybí kompenzační opatření* (P : 8).

4.2.1.6 frazémy a ustálená slovní spojení

Stejně jako francouzština ráda používá k oživení expresiva, objevuje se v podobných typech textů i množství frazémů, které však do češtiny překládáme raději slohově neutrálnějšími prostředky.

V následujícím souvětí nacházíme případ slovního spojení i frazému : *La disparition des milieux tropicaux entraîne avec elle son cortège d'extinction : le déboisement en milieu tropical sonnera le glas des singes abricoles comme cette atèle sud-américaine* (O : 98). První spojení by se dalo doslovně přeložit jako *táhne s sebou průvod*, z čehož můžeme implicitně usoudit, že zmíněný *průvod* znamená něco ve smyslu „to, co jde s tím“. Do češtiny lze tedy převést jednoduše jako: *Zánik přirozených prostředí má za následek vymírání živočišných druhů* (P : 8).

Frazém *sonner le glas* znamená *oznámit konec (čeho)* (Rey, 1993), doslovně se dá do češtiny přeložit jako *zvonit hranu*, což ovšem pro náš překlad nebylo ze stylistického hlediska vhodné použít. Lépe se hodilo řešení: *Odlesňování v tropickém prostředí může znamenat konec stromových opic, jako je tento jihoamerický chápan* (P : 8).

4.2.1.7 personifikace

Dalším jevem, který se v textu objevuje a stojí za komentář, je personifikace. Personifikace se všeobecně vyskytuje ve francouzském psaném projevu hojněji, než v češtině. Bylo proto opět nutné tento jev ve většině případů neutralizovat, jelikož na českého čtenáře by mohl působit příznakově. Uvedme příklad: *Ce palmier rare, élément du patrimoine naturel mondial, bénéficie d'une réserve spécialement créée pour lui dans le sud-est de Madagascar* (O : 102). Původní význam slova *bénéficiaire* – *těžít, mít prospěch, těžit se; dostat, mít výhodu* (Neumann, 1992) – není vhodný pro potřeby překladu. V češtině zní poněkud pohádkově, pokud se „palma těší z toho, že pro ni byla zřízena rezervace“. Zdálo

se proto vhodnější přesunout slovo *palma* do předmětu: *Této vzácné palmě, která je součástí světového přírodního bohatství, se daří v rezervaci zřízené právě kvůli ní na jihovýchodě Madagaskaru* (P : 24). Sloveso *dařit se* je neutrálnější a může se v češtině vyskytovat ve spojitosti se zvířaty či rostlinami.

Objevil se však i případ, kde byla v rámci dynamizace textu personifikace v překladu zachována. Jednalo se o sloveso *souffrir*: *Or les miliux marins souffrent de plus en plus du manque de conservation* (O : 110). Česky: *Avšak mořská prostředí trpí stále více nedostatkem ochrany* (P : 19).

4.2.1.8 číslovky

Číslovky v rádech tisíců v překladu vždy oddělujeme mezerou (např. 3 000). Ačkoliv úzus psaní těchto číslovek není úplně jasný (někdy se uvádí, že se mezera píše až v rádech desetitisíců), tak kupříkladu české deníky přistupují k výše zmíněnému řešení. Jelikož je čtenář na toto dělení zvyklý, ponechali jsme ho i zde. Dále se zaměříme na případy, kdy bylo vhodné danou číslovku pozměnit.

Podívejme se na následující větu: *Le chiffre obtenu par les chercheurs se situe entre 16 000 et 54 000 milliards de dollars [...]* (O : 103). Pokud si číslovky převedeme, zjistíme, že se jedná o biliony v rádech desítek. Slovo *billion* ve francouzštině sice existuje také, ale po pohledu do slovníku zjistíme, že může znamenat jak *bilion*, tak *miliardu* (dřívější používání) (Neumann, 1992). Zřejmě kvůli jednoznačnosti přistoupil autor k použití číslovek vyjadřujících tisíce miliard. Pro oko českého čtenáře bude však orientace snadnější, pokud použijeme pro nás jednoznačný pojem *bilion*: *Experts dospěli k hodnotě 16 – 54 bilionů dolarů [...]* (P : 13).

Výše uvedený příklad byl spíše otázkou přehlednosti. Následující případ se už při překladu řídí českým územ: *Cette antilope était au bord de l'extinction dans les années 1980* (O : 106). V češtině při vyjádření desetiletí používáme pouze desítky (případně v postpozici doplníme, o které století se jedná). Překlad tedy zní: *Této antilopě hrozilo v 80. letech vyhynutí* (P : 15).

4.2.2 úroveň gramatická

V oblasti gramatiky je vhodné okomentovat především slovesné časy. Oproti češtině, která má pouze tři časy, oplývá francouzština v každé kategorii – minulost, přítomnost, budoucnost – hned několika časy.

Prézens indikativu popisuje ve své primární hodnotě aktuální stav. Uvedme příklad: *Les économistes s'efforcent aujourd'hui d'évaluer en termes monétaires les services rendus à l'humanité par les écosystèmes* (O : 103). Na fakt, že se jedná o aktuální stav, upozorňuje slovo *aujourd'hui* – dnes. Český překlad zní: *Prospěch, který má lidstvo z ekosystémů, se dnes ekonomové snaží konkretizovat v číslech* (P : 13).

V textu se hojně objevuje přítomný čas i ve významu všeobecné platnosti: *Les écosystèmes assurent aussi l'élimination d'une partie substantielle de nos déchets* (O : 102). Do češtiny převádíme ekvivalentním časem, tedy opět indikativem prézentu: *Ekosystémy také zajišťují rozložení značné části odpadu, který vyprodukuje* (P : 12).

Zmiňme i případ, kdy došlo v překladu k substituci jiným slovesným způsobem – kondicionálem. *L'homme ne peut survivre sans la diversité des espèces qui l'entourent* (O : 96). Český převod: *Bez rozmanitosti živočišných a rostlinných druhů, které člověka obklopují, by nepřežil* (P : 8).

Z hlediska překladu jsou zajímavé především francouzské minulé časy, jelikož čeština disponuje jen jedním. Francouzské minulé časy *passé composé* (minulý čas složený), *passé simple* (minulý čas jednoduchý) a *imparfait* (imperfektum) vyjadřují předčasnost ve vyprávění, či (především v případě imperfekta) popisují stav v minulosti. V textu se setkáváme především s přítomným časem, jelikož se z hlediska stylistického jedná o výklad. Nicméně v některých pasážích autor přistoupil i k použití minulých časů, jako je tomu v kapitole o zoologických zahradách, kde popisuje jejich historii: *La situation préoccupante de nombreuses espèces animales ou végétales a changé le statut et la philosophie des zoos et des parcs animaliers* (O : 104). *Passé composé* překládáme jako minulý čas: *Znepokojující situace mnoha živočišných druhů změnila statut a základní filozofii zoologických zahrad a zvířecích parků* (P : 14).

Passé simple stojí v psaném projevu tam, kde *passé composé* v mluvené řeči. Je to tedy knižní čas, který slouží k vyjádření minulého děje zcela ukončeného. Zajímavé tedy je, že autor použil v jednom odstavci oba časy. Jeho počínání je ovšem opodstatnitelné – zatímco

v prvním případě hovoří o akci v minulosti, následující příklad je součástí vyprávění historie zachování jednoho druhu a použil tedy více literární formu: *Les autorités de zoo recensèrent alors tous les établissements européens abritant des bisons et engagèrent avec eux un programme de reconstitution d'une population [...] (O : 104).*

Zvláštní případ, který způsobil i ztíženou srozumitelnost pasáže, bylo následující použití jednoduchého perfekta: *Priver des populations pauvres d'une ressource naturelle, fût-elle surexploitée, peut les menacer physiquement [...] (O : 98).* Jak vidíme, jednoduché perfektum je zde součástí pasiva (*être surexploité*). V češtině bylo nutné přistoupit k použití minulého pasiva: *Připravit chudé obyvatelstvo o přírodní zdroj, byť by byl jimi využíván nadměrně, by mohlo tyto lidi ohrozit i na životě (P : 8).*

Imparfait popisující stav v minulosti nacházíme v pasáži týkající se reintrodukce: *Cette antilope était au bord de l'extinction dans les années 1980 (O : 106).* V překladu jsme navíc přistoupili k modulaci změnou slovesa: *Této antilopě hrozilo v 80. letech vyhynutí (P : 15).*

Pro úplnost je vhodné doplnit, že francouzština používá pro vyjádření minulého času v narativních pasážích i historického prézentu. V našem textu tak však autor neučinil.

4.2.3 úroveň syntaktická

Z hlediska syntaktického můžeme říct, že se text skládá většinou z kratších vět, což je typické pro výkladový styl. Nicméně některé větné konstrukce jsou rozsáhlejší a při překladu bylo vhodné rozdělit je na víc celků. Vyhýbáme se tak případné nepřehlednosti a ztížené srozumitelnosti. Uvedme příklad: *D'autres grands cycles reposent sur le vivant et sa diversité, par exemple celui de l'oxygène (produit par les végétaux, et principalement par les grands forêts, qui en rejettent près de 100 milliards de tonnes dans l'atmosphère chaque année) ou celui de l'azote, particulièrement dépendant de certaines espèces de plantes et des bactéries (O : 99).* Překlad zní: *Další velké cykly, například kyslíku nebo dusíku, závisí na živých organizmech a jejich rozmanitosti. Kyslík je produkován rostlinami. Významně k jeho tvorbě přispívají především velké lesy, které ho do atmosféry vypouštějí téměř 100 miliard tun ročně. Koloběh dusíku je pak obzvláště závislý na určitých druzích rostlin a bakterií (P : 10).* Zdálo se zbytečné zachovávat souvětí se závorkou, vzhledem ke struktuře výpovědi (zjednodušeně: kyslík – jeho tvorba; dusík – na

čem závisí jeho tvorba). Došlo tedy k rozdělení souvětí originálu na menší celky, z nichž první signalizuje, o kterých prvcích bude řeč. Toto řešení je přehlednější než originál.

Z hlediska větné stavby je nutné zmínit vedlejší věty, jejich typy a způsoby překladu konkrétních případů. V následujícím příkladu máme hned tři různé typy vedlejších vět (podtržená jsou vztažná zájmena nebo spojky, které věty uvozují): *Le premier zoo à jouer ce rôle fût celui de Varsovie, en 1923, quand il s'avèra que le dernier troupeau sauvage de bison d'Europe (Bison bonasus), qui vivait en Pologne, n'avait pas survécu à la Première Guerre mondiale* (O : 104). Český překlad zní: *Vůbec první zoologickou zahradou, která se zhostila tohoto úkolu, byla varšavská zoo v roce 1923. V té době vyšlo najevo, že poslední divoké stádo zubra evropského (Bison bonasus), vyskytující se na území Polska, nepřežilo první světovou válku* (P : ...). V prvním případě jde v originálu o vedlejší větu časovou. Do češtiny by se samozřejmě dala převést jako *[...]v roce 1923, kdy vyšlo najevo [...]*. Pro přehlednost jsme se ovšem rozhodli souvětí rozdělit. Další je věta podmětná, která je ve francouzštině vždy uvozena spojkou *que*. Do češtiny došlo k převodu také pomocí vedlejší věty podmětné. Poslední je případ věty vztažné (přívlastkové), která je přeložena volným přívlastkem.

Polovětná vazba (tj. ta část věty, jejíž hlavní složkou je infinitiv nebo přičestí minulé či přítomné, případně přechodník), je charakteristická pro francouzštinu a má úlohu rozvíjejícího větného členu. V češtině tento jev neexistuje, proto ho musíme při překladu řešit jinak, často vedlejší větou. Ukažme si tento proces na následující části souvětí: *[...]celui (cycle) de l'azote, particulièrement dépendant de certaines espèces de plantes et des bactéries* (O : 99). Pokud bychom přeložili přičestí přítomné stejným tvarem, tedy: *koloběh dusíku obzvláště závisející na [...]*, nebyla by věta úplná (česká věta musí obsahovat sloveso ve finitním tvaru). Proto bylo nutné převést slovo *dépendant* jako adjektivum a přidat sloveso *být* ve finitním tvaru: *Koloběh dusíku je pak obzvláště závislý na určitých druzích rostlin a bakterií* (P : 10).

4.2.4 úroveň textová

Do textové roviny spadají tzv. textová synonyma. Některé často se vyskytující výrazy je třeba obměňovat, tedy najít jejich synonyma a ta střídat v závislosti na kontextu.

Jak již bylo zmíněno výše, slovo *espèce* se v textu objevuje poměrně často, a to ve smyslu *živočišný či rostlinný druh*. V překladu bylo možné použít blíže nespecifikované slovo

druh jen v případě, že bylo z kontextu zřejmé, o „jaký“ druh se jedná – např. zde: *Pokud vyhynou některé druhy dosud málo známých populací živočichů a rostlin tvořících tyto ekosystémy [...]* (P : 9).

Slovo *animal* bylo překládáno jako *zvíře*: *grands animaux* (O : 109) – *velká zvířata* (P : 18), adjektivum *animalier* jako *zvířecí*: *parcs animaliers* (O : 105), *zvířecí parky* (jedná se o termín) (P : 14); nebo jako *živočich* (P : 15). Obě synonyma jsou slovníkovými tvary, jinými slovy v těchto případech nebyla využita žádná překladatelská invence.

O poznání více vynalézavosti bylo nutné použít při překladu vcelku problematického substantiva *vivant*. Podle slovníku je to *živý n. žijící člověk, doba života, život*. Ani jeden z těchto výrazů však nebylo s ohledem na kontext možné použít. Kontextová synonyma jsou tedy spíše: *živá příroda* (P : 12), *vše živé* (P : 8; 13) a *fauna a flóra* (P : 18).

Pro francouzský termín *habitat* znamenající *místo výskytu* nebo *domov* (zvířat), bylo v překladu použito v podobě následujících kontextových synonym: *stanoviště* (P : 19; 24), *biotop* (P : 18; 23) – s vysvětlivkou „místo výskytu“ v závorce, *habitat* (P : 21) – v prvním případě s vysvětlivkou „stanoviště“, v druhém případě s vysvětlivkou „přirozená domovina“. Všechny tři pojmy jsou termíny, ovšem poslední dva jsou cizího původu, a tak byly raději doplněny vysvětlením v závorce.

Termín *réintroduction* znamená v češtině *reintrodukci*. Francouz mu však, pro jeho latinský původ a slovo *introduction* (*uvedení, zavedení*) porozumí snadněji, než český čtenář, který v rodném jazyce nemá oporu. Proto se zdálo z hlediska snadnějšího porozumění užít nejprve slova *navrácení* (P : 13; 14 atd.), které se v tomto kontextu v českých textech užívá, a teprve po uvedení do problematiky přistoupit k použití cizího pojmu *reintrodukce* (P : 15; 25; 26).

Při překladu slova *plante* můžeme využít rozmanitosti češtiny, a kromě klasické *rostliny* (např. P : 8; 9 atd.) převádět i jako *bylinu* (P : 16; 22).

4.2.5 úroveň stylistická

Jedná se o populárně-naučný text, a proto se v něm objevují nejčastěji slohové postupy jako *výklad (úvaha)* a *popis*. Při postupu *výkladovém* se vysvětlují předměty nebo děje a zdůvodňuje se jejich podstata i vnitřní vztahy jejich složek. *Úvahovým* postupem vyjadřuje autor vlastní stanovisko k problému a subjektivně ho hodnotí (např. v kapitole hovořící o

trvale udržitelném rozvoji uvádí autor i svůj názor: *est certes urgent; doit être réorienté*, atp. – O : 112). *Popis* pak zachycuje znaky a rysy skutečnosti, bere zřetel k částem, celku a souvislostem. Autor ho často využívá v rámečcích, které doplňují hlavní text. Pro ilustraci si uvedme nadpisy některých z nich: *Le rhinocéros de Sumatra* (O : 105), *Chiffre le travail des écosystèmes* (O : 103), *La biopiraterie* (O : 113).

Na pomezí stylistiky a grafické stránky je využívání rozdělovacích znamének, především *vykřičníků*, *dvojteček* a *výpustky*. *Vykřičník* je ve francouzštině prostředkem dynamizace. Zpravidla se při překladu do češtiny nezachovává, jelikož pro oko českého čtenáře působí příliš důrazně a příkře. Autor sice chce na adresáta apelovat, zdůrazňuje potřebu ochrany životního prostředí atp., v češtině ovšem *vykřičník* působí jako rozkaz. Čtenář cílového textu se chce při jeho čtení informovat, nestojí o to, aby mu někdo něco přikazoval.

Úzus použití *dvojtečky* je ve francouzštině mnohem širší než v češtině, na to je třeba myslet při jejím převádění. Francouzština užívá tohoto znaménka k vysvětlení, zdůvodnění, vyjádření důsledku apod. Při převodu do češtiny se zpravidla na místě *dvojtečky* ukončí věta a začne se nová. Např.: *Un scandale retentissant concerne la pervenche de Madagascar : cette plante rare s'est avérée contenir une molécule active sur la leucémie infantile* (O : 113; další příklady na stranách 107 a 115); v češtině jako: *S katarantem růžovým, rostlinou pocházející z Madagaskaru, se pojí do očí bijící skandál. Ukázalo se, že tato vzácná bylina obsahuje látku působící proti dětské leukémii.* (P : 22).

Výpustka, neboli *tři tečky*, ve francouzštině naznačuje, že věta není dokončena a že její pokračování je nutno si domyslet, nebo že jde o myšlenku doprovázenou váháním, rozpaky či citovým vzrušením. Autor vybraného textu používá *výpustku* jako prostředku dynamizace poměrně často. Při překládání ovšem bylo nutné brát ohled na úzus používání tohoto znaménka v češtině. Všeobecně se při převodu francouzských textů do češtiny používá *výpustky* méně. Pro ilustraci uvedeme jeden z několika případů, kde bylo znaménko v překladu substituováno jiným výrazem. Většinou docházelo k náhražce zkratkami *atd.*, *apod.*, *atp.*: [...] *lorsque est évoquée l'interdiction de certains formes de chasse, de pêche, de cueillette, de culture, d'approvisionnement en bois de chauffage...* (O : 98) Česky jako: *K tomu by mohl vést zákaz některých způsobů lovu, rybolovu, sběru, pěstování určitých rostlin, vytváření zásob topného dřeva apod.* (P : 8).

4.2.6 překlad názvů podkapitol a mezititulků

Překlad titulků a nadpisů se snaží vždy vyjít z obsahu té části textu, kterou nadpis uvozuje. Z tohoto důvodu nebyl ani v našem textu vždy použit doslovný ekvivalent originálu.

Již titulek celé kapitoly byl problematický. *Agir et protégé durablement* (O : 97) – sloveso *agir se*, ve významu *jednat, působit, mít vliv* ve spojení se slovem *durablement* (*trvale, nastálo*), nedalo použít. Zdálo se však vhodné zachovat tvar *trvale* nebo *trvalý*, jelikož se v textu z velké části hovoří i o *trvale udržitelném rozvoji* (*développement durable*). Konečná verze tedy zní: *Účinná a trvalá ochrana přírody* (P : 8).

V nadpise následující podkapitoly se objevuje již zmiňovaný problematický termín *espèces* (O : 98), který bylo v rámci srozumitelnosti lepší přeložit jako *živočišné a rostlinné druhy* (P : 8).

Uveďme si i příklad mezititulku, kdy došlo k úplné modulaci: *Stockage du carbon* (O : 99). Pokud bychom použili slovo *stockage* v jeho slovníkovém překladu *skladování, uskladnění*, čtenář by asi jen stěží pochopil, o co v následujícím odstavci půjde. Text mluví spíše o *ukládání a přeměně uhlíku*, proto jsme zvolili obecnější převedení: *Co se děje s uhlíkem* (P : 9).

Za zmínku stojí i název podkapitoly, který v originále využil jisté poetičnosti: *Protéger les espèces... et les espaces* (O : 108). Podobnost slov v originále byla převedena pomocí souzvučných slov v češtině: *Chránit druhy = bránit místo k životu* (P : 17). *Rovničko* zde navíc funguje jako prostředek dynamizace.

4.3 Překladatelské postupy

4.3.1 metoda překladu

Metoda překladu vychází z analýzy originálního textu (médiu, obsah, funkce) a definování adresáta. Dále se opírá o zkušenosti nasbírané při studiu oboru translatologie a o poznatky načtené z odborných publikací týkajících se teorie překladu. Analýza odhalila, že se jedná o text populárně-naučný s apelativními prvky, který je určený běžnému čtenáři se zájmem o ekologii a přírodu. Proto bylo nutné vyhnout se příliš odborným výrazům a případné méně známé termíny ještě dovysvětlit.

Text originálu je graficky rozčleněný (rámečky, obrázky atp.), což bylo nutné do překladu naznačit. Problematika grafické stránky bude ještě zmíněna níže.

4.3.2 transpozice

V překladu bylo využito několika typů transpozice (vytvoření nutných gramatických změn v důsledku odlišného jazykového systému).

Jedním z případů je *transpozice slovně-druhová*. Podívejme se na příklad, kdy došlo k substituci substantiva za sloveso: [...] *tout en réduisant la pression de chasse sur les espèces sauvages* (O : 109); do češtiny převedeno jako: *Snižuje se tak potřeba lovít volně žijící zvířata* (P : 19). V originálu bylo problematické slovo *pression*, které vzhledem ke kontextu nebylo možné přeložit jako *tlak* nebo *nátlak*. Došlo tak vlastně k jisté modulaci, jejímž důsledkem je i transpozice výchozích tvarů.

Dalším typem je *transpozice syntaktická*, kdy je větný člen převeden do vedlejší věty: *Des économistes s'efforcent aujourd'hui d'évaluer en termes monétaires les services rendus à l'humanité par les écosystèmes* (O : 103). V tomto případě se stala z atributu vedlejší věta přívlastková: *Prospěch, který má lidstvo z ekosystémů, se dnes ekonomové snaží konkretizovat v číslech* (P : 13).

4.3.3 modulace

Modulací se rozumí volnější překladatelský postup, kdy dochází ke změně perspektivy, ale význam sdělení zůstává zachován. Může se jednat o atributy: *des individus moins méfiants* (O : 107) - *důvěřivější jedinci* (P : ...), nebo o celé části vět: *Il paraît difficile d'éviter un « sacrifice » - tout relatif – de niveau de vie dans les pays riches [...]* (O : 115). Konstrukce se při doslovném převodu stává těžko srozumitelnou. Zdálo se tedy lepší použít modulaci: *Zřejmě již nebude možné vyhnout se „obětování“ (které je však relativní) životní úrovně bohatých zemí [...]* (P : 23).

4.3.1 konkretizace a explicitace

Příklady, kde bylo užito těchto postupů, již zmiňujeme výše. *Konkretizace* byla aplikována kupříkladu při překládání francouzského slova *espèces*, které bylo do češtiny nejčastěji převedeno jako *živočišné a rostlinné druhy*. Příkladem z oblasti reálií pak může být název *Golfe* (O : 107), v češtině zpřesněný na *Perský záliv* (P : 16).

K explicitaci došlo kvůli srozumitelnosti u názvů některých organizací, např. FAO (O : 107) – *(FAO) Organizace pro výživu a zemědělství* (P : 17); *World Resources Institute* (O : 110) – *World Resources Institute (Ústav pro světové zdroje)* (P : 19).

4.4 poznámky ke grafické stránce originálu a překladu

Jak již bylo zmíněno, originál je bohatě graficky rozčleněn, obsahuje obrázky a rámečky s doplňujícími informacemi. Tuto strukturu bylo nutné naznačit i při překládání. Popisy k obrázkům jsou řazeny až na konci, aby nepřerušovaly hlavní tok textu (jsou vždy uvedeny číslem stránky, na které se nacházejí v textu originálu). Začáteční slova v popiscích, která byla v originále ztučněna, mají tento formát i v překladu. Z tohoto důvodu nemusí u popisků vždy aktuální větné členění odpovídat české větě – šlo nám o zachování grafické podoby a zvýraznění těch slov, která mají být zdůrazněna.

Vložené rámečky jsou označeny symbolem ■. Názvy podkapitol, nadpisy a mezititulky jsou odsazeny od zbylého textu. Popisky mapy na stranách 100 – 101 jsou v překladu řazeny horizontálně (ve smyslu zleva doprava).

5 závěr

Překlad vybraného textu jsem se snažila provést tak, aby byly zachovány všechny znaky originálu a záměr autora. Použila jsem k tomu zkušenosti z metodologických kurzů z oblasti translatologie, znalosti nabyté čtením knih týkajících se teorie překladu a cenné rady od odborníků z oblasti francouzského jazyka a přírodních věd, které souvisejí s textem originálu.

Důležitou součástí přípravy překladu byla práce s literaturou a paralelními texty, které přispěly k osvětlení mnohých odborných termínů a slovních spojení, jež se vyskytují v textech s podobnou tematikou.

Originální text v sobě nese značně koncentrované informace, a tak nemá příliš složitou stylistiku. Větší problémy se vyskytly spíše při převádění termínů, některých expresivních formulací a personifikací. Právě expresivitou a personifikací hýjí francouzské texty tohoto typu výrazně více, než ty české, a proto bylo nutné tyto způsoby vyjadřování zjemnit či obměnit.

Většina termínů byla snadno dohledatelná, avšak kvůli některým bylo nutné konzultovat i odborníky nebo speciální slovníky.

Jelikož se jedná o první delší souvislý překlad, při kterém bylo nutné konzultovat odborníky a sekundární zdroje, byla pro mě tato práce přínosem.

Použitá literatura

Výchozí text: Sciama, Y. *Petit Atlas des Espèces Menacées*. Paris : 2003. ISBN : 2-03-575130-6.

Knižní zdroje:

Linhart, J. a. (2004). *Slovník cizích slov*. Praha: Dialog. ISBN : 80-85843-61-7.

Neumann, J. a. (1992). *Velký francouzsko-český slovník*. Praha: Academia. ISBN : 80-200-0233-2.

Rey, A. C. (1993). *Dictionnaire des expressions et locutions*. Montréal: DICOROBERT Inc. ISBN : 2-84902317-5.

Vančata, V. (2003). *Primatologie, 2. díl. Catarrhina – opice a lidoop*. Praha: Univerzita Karlova, PedF. ISBN : 80-7290-127-3.

Hendrich, J., Radina, O. Tláskal, J. *Francouzská mluvnice*. Plzeň : Fraus. ISBN: 80-7238-064-8.

Radina, O. *Francouzština a čeština, systémové srovnání dvou jazyků*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství.

Internet:

Úpravny vody. (21. 4 2008). Získáno 5. 5 2012, z Pražské vodovody a kanalizace, a.s.:
<http://www.pvk.cz/upravny-vody.html>

Petite encyclopédie Larousse. (18. 12 2008). Získáno 5. 5 2012, z Larousse:
http://www.editions-larousse.fr/Catalogue/Culture_Generale/petite_encyclopedie_larousse_3.htm

slovník.cz - Multilingual Dictionary. (15. 2 2011). Získáno 8. 5 2012, z <http://slovník.cz/>

- Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture*. Získáno 8. 5. 2012, z
FAO: Organisation des Nations Unies pour l'alimentation et l'agriculture, pour un
monde libéré de la faim: http://www.fao.org/index_fr.htm
- Paclitaxel - Wikipedie*. (10. 4 2012). Získáno 5. 6 2012, z Wikipedie:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Paclitaxel>
- Wikipedie*. (3. 5 2012). Získáno 12. 5 2012, z Ekonomika - Wikipedie:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Ekonomika>
- Zvodeň - Wikipedie*. (6. 4 2012). Získáno 8. 5 2012, z <http://cs.wikipedia.org/wiki/Akvifer>:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Akvifer>
- TAXOL PRO INJ*. (nedatováno). Získáno 6. 5 2012, z www.farmaceutika.info:
<http://www.farmaceutika.info/taxol-pro-inj>
- Univerzita Karlova - UK*. (nedatováno). Získáno 17. 5 2012, z <http://www.cuni.cz/COZP-35-version1-es.pdf>
- Internetová jazyková příručka*. dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>